

TÜRKLER VE TİCARET

Ticaretin gerçek yapısı incelendiğinde, Türklerin özelliklerine yatkın olduğu görülür. Bilindiği gibi Türklerde ticari kazançta esas olan “itibar”dı. Avrupalılarda ise “kâr”dı. Günümüzde marka olmuş bazı Batı firmaları eski Türk anlayışına dönerek “itibar”ı ön plana çıkardılar. Demek ki, Türklerin ticari anlayışları gerçek ticarete uygun. Bunu daha iyi anlamak için, ticaretin kurallarını ve niteliklerini incelemek yeterlidir.

Ticaretin yazılmamış kuralı “GÜVEN”dir.

Türklerin iki bin yıllık serüvenini anlatan gezginler, tarihçiler onların en önemli özellikleri olarak, verdikleri sözde durmalarından bahsederler. **Türklerde verilen sözden dönülmez.** Andını tutmamak en büyük kötülüktür. Rüşvet, iltimas (kayıрма) gibi kötülüklerin en üst düzeye çıktığı, normal olaylardan görüldüğü dönemlerde bile, sözünde durmamak en büyük onur kırıcı kötülük olarak değerlendirilir. Sözünde durmayan insanlar; anne-baba, işçi-işveren, rüşvet alan veya almayan memur, yolsuzluk yapan ya da yapmayan siyasetçi, sivil yönetime karışan yahut da karışmayan asker vb. kim olursa olsunlar, verdikleri sözlerini yerine getirmezlerse, diğer özellikleri geri planda kalır ve onursuz, kötü insan olmakla suçlanırlar. Demek ki ticaretin bu “olmazsa olmaz” kuralı Türklerin yapısına uygundur.

Ticaret sürekli mücadele(savaş) demektir. Yılgınlık, bıkkınlık, moralsizlik gibi durum ve tavırların sarsmayacağı işadama zor bulunur. Türklerin diğer bir önemli özellikleri de, yine tarihçilere göre, savaşçılıklarıdır. O halde ticaretin bu özelliği de **Türklerin savaşçılıklarıyla bağdaşmaktadır.**

Ticaret insanımı kısaca tarif etmek gerekirse, "problem çözen insan demektir" denilebilir. Yine tarihçilerin belirttiğine göre, Türklerin kurdukları imparatorluklar birer halklar karışımı idi. **Türkler yöneticilik yaptıkları en buhranlı bölgelerde bile, halklar arasındaki problemleri çözerek, onları huzur içerisinde yaşatmayı başardılar.** Bazı Batılı tarihçiler bu durumu, "Türklerin insanlığa kazandırdıkları en büyük yararlıktır." diye bahsederler. Osmanlı, bunu güçten düşüğü zamanlarda bile başarmıştır. Günümüzde bile Batılılar Orta-Doğu, Balkanlar ve Kafkasya'daki sorunlarda Türkiye'den yardım istemektedir. Demek ki problem çözmek, Türklere yabancı değildir.

Ticaret insanı girişken ve gözü pek olmalıdır. Türkler dünyada en geniş alana yayılmış, o bölgelerin halklarıyla anlaşmış ve uzun süre hakim olmuş belki de tek millettir. Bu kadar geniş alanlara yayılmak **Türklerin “gözüpek” olduklarını, gittikleri yerlerde halklarla anlaşmaları da “girişken” olduklarını gösterir.**

TÜRKLERİN TİCARİ TARİHİ

Tarihçiler tarafından döneminin en uygar insanları olarak nitelenen **Uygur Türklerinden kalan eserlerde, bugünkü bono ve poliçe niteliğinde belgelere rastlanıldı.** Uygur toplumunda herkes güven içerisinde idi. Aynı kentin içinde Manicilik, Budacılık, Hristiyanlık, ve Türklerin eski milli dinlerine bağlı insanlar yan yana yaşarlardı. Bu nedenle aralarındaki ticareti kayıtlara bağladıkları sanılmaktadır. Halbuki tek dine mensup olan ya da aynı soydan gelen insanların o dönemlerde aralarındaki anlaşmaları yazıya dökmeleri ihtimali daha zayıftır.

Çok uzun olan İpek Yolunu, belli bir bölgeden çıkmamış Çinlilerin değil, Avrupa'ya kadar çok geniş bir alana yayılan Türklerin oluşturmuş olması ihtimali, daha akla yakındır. Hattâ, Anadolu'da Bizans yönetimi varken bile, **Hazar Türklerinin, Bizanslıların dış ticaretinde etkili oldukları tarihi kayıtlardan anlaşılabilir.** Karadeniz'in kuzeyindeki İdil Bulgar Devleti hem tarım hem de ticaretle zenginleşmişti. Rusların doğu yürüyüşleri bu zenginliğe ulaşmak için başlatıldı. Gezginler daha sonra kurulan **Kazan hanlığının halkının tüccarlığını överek anlatırlar. Selçuklular da Anadolu'ya ilk geldiklerinde, camiden daha çok kervansaray yaptılar.** Bu kervansaraylar baştan savma yapılar değildi. Taş işçiliği ile yapılmış ve zamanının şaheserleri sayılacak yapılarıdır.

Türklerin Anadolu'ya ilk geldikleri dönemlerde Avrupalıların yazdıkları vakayinamelerde, Anadolu'yu 20 yıl boyunca talan ederek yerle bir ettikleri anlatılır. Bu yazılardan yaklaşık 125 yıl sonra, yine aynı milletlerin tarihçilerinin yazdıkları vakayinamelerde ise, Anadolu'dan bayındır ve

Yazıların bütün hakları *İsmail Hakkı Küpçü* ye aittir

www.ihkupcu.com

zengin bir bölge olarak bahsedilmektedir. Halbuki ilk yazılan vakayinamelerden sonra Anadolu, uzun süren Haçlı Seferleriyle oldukça sarsıldı.

İki ayrı zamandaki anlatımlar değerlendirilince şu sonuçlara ulaşılabilir. Birincisi, Türkler Anadolu'yu anlatıldığı kadar talan etmediler, sadece savaşın gereklerini yerine getirdiler. İkincisi, Türkler iyi bir tüccar ve sanatsever olduklarından dolayı ülkeyi bayındır hale getirdiler. Bunu yaparken, Anadolu Selçuklu Türkleri başka bir yerden ciddi yardım almadılar Çünkü, bahsedilen bu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti ile Büyük Selçuklu Devleti'nin arası iyi değildi, aralarındaki bağ zayıftı. Üçüncüsü Türklerin savaş ekonomileri yağma üzerine kurulmamıştı. Anadolu'daki üretim Moğol istilası öncesinde bütün ihtiyaçları karşılıyordu. Üretim fazlası ise çok iyi işleyen bir dış satım ağı olan İpek Yolu ile elden çıkarılıyordu. Dışarıya satılan işlenmiş ya da işlenmemiş malların toplamına karşılık, dışarıdan alınan mal miktarı neredeyse sıfırdı. Dolayısıyla ülkenin zenginliği arttı.

Genellikle yanlış algılanan bir konu, Türklerin savaşlarının ve iktisatlarının yağma ekonomisine dayandığı şeklindedir. Elbette, Türklerin savaşlarında da, yağma ekonomisine dayananlar oldu. Ancak, böyle savaşların sonuçları ve egemenlik süreleri kısa olur. Halbuki, Türklerin egemenlikleri genelde uzun sürelidir. Tarihte görülen, yağma ekonomisine dayanan önemli savaşları yönetenler şunlardır: Büyük İskender, Sezar, Cengiz Han, İsveçli Gustavus Adolphus, Napolyon ve kısmen Hitler'dir. Napolyon ve Hitler'in savaşlarında, diğer ülkelerin yağma edilmesine ek olarak, kendi ülkelerindeki devrim düşmanı, ya da Yahudi diye nitelen insanların mallarının yağma edilmesi olayı da vardır. 1492 den sonra Avrupalı ülkelerin, ilk sömürgeleri ele geçirdikten sonra yaptıkları savaşların tamamı da, yağma ekonomisi üzerine kuruludur. **Keşiflerden sonra Avrupalılar, sadece yer altı ve yer üstü kaynakları yağma etmekle yetinmediler, insanların dünya görüşleri, maneviyatları, hatta bedenleri, hepsi yağmalandı.**

Avrupa mucizesinin gerçekleştiği 1492 yılından 258 yıl sonra, İngiltere'de sanayi devrimi oldu. **Bu dönemdeki Dünya İmalat Verimi içerisindeki nispi paylara bakılırsa Türklerin üreticiliği daha iyi anlaşılır.** Paul Kennedy tarafından rakamların verildiği 1750 yılı, Avrupa'da zenginliğin oluştuğu Türklerde ise gerilemenin hızlandığı dönemdir. Dünya imalat veriminin paylaşımını gösteren rakamlar şöyle; İngiltere %1.9, Rusya %5.0, ABD %0.1, Çin ve Japonya hariç Üçüncü Dünya ülkeleri %36.3 . Sömürgeleriyle birlikte bir bütün olarak Avrupa %23.2 idi. Bu dönemde Ruslar batıda Pasifik Okyanusuna ve güneyde Kazakistan'a ulaşmışlardı. Üçüncü Dünya denilen bölgede ise çoğunlukla Türkler vardı. Batıda Osmanlı İmparatorluğu, İran'da Safevi Devleti, Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın kuzeyinde ise Babür İmparatorluğu hüküm sürüyordu. Dolayısıyla %36.3 içerisinde Türklerin aslında ciddi anlamda üretim payları vardı. İngiltere'nin payının yalnızca %1.9 olduğuna dikkat edilirse Türklerin yönettikleri bölgelerin üretimlerinin çağdaşlarına göre yüksekliği daha iyi anlaşılır.

Weber'ci bakışla Türkiye tarihini inceleyen yerli ve yabancı bazı düşünürler; Türklerin ticarete, sanayide geri kalmalarını, önünde eğilimleri olmamasına bağlamışlardır. Zihniyetlerinin ve zihni melekelerinin ticarete uygun olmadığını ileri sürmüşlerdir.

Gerek ticaretin önemli kurallarının Türklerin özellikleriyle bağdaşması, gerekse tarihçilerin belirttiği yukarıdaki bilgiler, böyle bir iddianın ileri sürülemeyeceğini göstermektedir. Bu konuda "Türklerin Ticari Geleceği" başlığı altında ayrıca bilgi verilecektir.

TÜRKLERİN TİCARİ ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞMELERİN NEDENLERİ

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları çok ciddi bir başarı gerçekleştirdiler. Bu başarıya rağmen, Türklerin günümüzdeki ticaret anlayışlarından, hem kendileri, hem de yabancılar şikayet etmektedirler. **Acaba ne oldu da, Orta Asya'da, Karadeniz'in kuzeyinde ve Anadolu Selçukluları'nda iyi tüccar oldukları gözlenen Türkler, bu duruma düştüler?**

Sorunun cevabı için değişimin başladığı günleri incelemek gerekir. Osmanlılar "gâvur"un üzerine sefer yaparken, Anadolu'daki bütün Türk beyliklerinden yardım alıyorlardı. O günlerdeki "alperenler", "babalar", "abdallar", "gaziler" bu savaşlara destek veriyorlardı. Osmanlıdan önce Anadolu Selçukluları da, Bizans üzerine yürüdükçe güçlenip ilerlemişlerdi. Osmanlıların düşman üzerine giderken uyguladıkları bu politika, Türk Birliğini sağlamakta işe yaramıyordu. Herhangi bir Beyliğe mensup askerler, başka bir Türk Beyliğinin üzerine gitmek istemiyorlardı.

Yazıların bütün hakları *İsmail Hakkı Küpçü* ye aittir

www.ihkupu.com

Bu nedenle Osmanlılar, yeniçeri ordusunu kurdular. Küçük yaşta ailelerinden alınan çocuklar, gelecekları tamamen Sultana bağlı ve aynı zamanda iyi bir asker olarak yetiştiriliyorlardı. Hıristiyan aileler çocuklarının bu ocaklarda yetiştirilmeleri için birbirleriyle yarışıyorlardı. Böyle bir uygulama daha önce hiçbir Türk Devletinde görülmemiştir. Başlangıçta yeniçerilerin sayıları az olduğundan, Türk Beyliklerine karşı ayrıca Sırp vb. askerler de kullanıldı. Timur ile yapılan Ankara Savaşında Sırp, kahramanca savaştılar. Buna karşılık bazı Türk Beylerinin askerleri, beylerini Timur tarafında görünce o yana geçtiler. Burada bazı tarihçiler Yıldırım Bayezid'in Sırp Prensi Olivera ile birlikte yaşamaları sonucu Sırplarla müttefik olduğunu, diğer taraftan Sırpların ise Timur'un sertliğinden dolayı Onun kazanmasından korktuklarını söylerler. Ama sebep ne olursa olsun Sırpların Ankara Savaşındaki tavırları, müttefik olarak taktire şayan bir olaydır.

Osmanlılar, Bizans'ın başkenti İstanbul'u (o zamanki adı ile Konstantinopolis) fethedince, Osmanođlu sülalesini korumak gerektiğine karar verdiler. Çünkü, Bizans İmparatorluğu'nda yönetici sülalelerin, diğerleri tarafından devrildiğini fark ettiler. Önlem olarak yeniçeri ordusunu kurmalarını yeterli görmediler. Yeni tedbirler aldılar. Önce başa ilk geçen veliahta, Sultan olunca kardeşlerini öldürme hakkı resmen verildi. Sonra, güçlü sülaleler ve beyler ezilmeye başlandı. Bu uygulamalarla belki de parçalanmayı önlemek istediler. Halbuki, Büyük Hun İmparatorluğu'nda başlanan ve bazı Türk Devletlerinde de görülen bir uygulama vardı. Hunlarda, o günün başbakanlık makamına ya Hakanın üyesi olduğu aile, ya da evlilik yoluyla akraba olunan Hu-yen ailesi üyeleri getirilirdi. Hunlarda hakanın mensup olduğu boyun dışında dört ana boy daha vardı. Ancak Osmanođlu, böyle bir yola gitmedi. Gitmiş olsaydı, belki de kendi ailesi zayıfladığında diğer güçlü aile durumu düzelterek, devleti daha ileriye götürebilirdi. Fakat tarih, böyle soyut düşünceler üzerine kurulamaz. Bu nedenle fikir yürütmek zor. Zaten bu konuda daha geniş bilgiler, kitabın "İstanbul'un Fethi" bölümünde verildi.

Osmanođlu, köksüz insanları üst görevlere getirip beyleri ezmekle kalmadı. Ülkede Türklerden yeni bir rakip çıkmasını önlemek için, yeni zenginleşenleri de büyümeden ezmeye devam etti. Normal çalışma ile, ya da aldığı rüşvetlerle de olsa zenginleşen insanlar, kazançlarını altına çevirip, onları da saklamak zorunda kaldı. Zaten toprak genel anlamda devlet adına padişahındı. Büyük arazilerin sadece işletme hakları veriliyordu. Çocuklara miras kalan da, bu kullanım hakkıydı. Gerek devletin işine gelmediğinde, gerekse üç yıl üst üste ekilmediğinde toprak geri alınabiliyordu. Toprakla ilgili bu düşünce eski Türk anlayışına benziyordu. Orta Asya'da Türklerde, toprak alınıp satılmazdı. Ortak kullanılırdı. (Kızılderililerde de aynı düşünce yapısı vardır.)

Diğer taraftan sonradan Müslüman olan köksüz insanlar Hilafetin de İstanbul'a gelmesinin etkisinden yararlanarak ticareti hor göstermeye başladılar. Ölçü ve tartıda hata yapılarak harama bulaşabileceği, çok mal sahibi olmanın insanı yoldan çıkaracağı sürekli olarak işlendi. Hanefi mezhebinin kurucusu E. Hanife'nin çok zengin olduğu unutuldu. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) "Rızkınızın onda de. nu ticarete arayınız" sözüne dikkat edilmedi. Sonunda büyük çaplı ticaret hor görülmeye başlandı.

Bütün bu uygulamalar sonucu, Türk kökenli halk içinde yatırım yapacak önder kalmadı. Önderler olmadan ne siyasette, ne orduda, ne de ticarete başarılı olmak çok zordur. Nitekim, XIII.cü asırda Germiyanođlu'nun yaptığı kök boya çinileri, bugün Türkiye Türkleri yapmakta zorlanıyorlar. Osmanlı'da elbette ticaret devam etti. Ama ticareti diğer uluslar yaptı. Onlar da Osmanlı yönetimini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdiler. İhracata gümrük vergisi konulurken ithalata vergi uygulamadılar. Bütün bu olaylar silsilesi sonucunda Türkler ticareti neredeyse unuttular. Ticarete yatkınlıkları geriledi.